

KÖTŐDÉS (II.)

VARGA ZOLTÁN

Persze, hogy a gének, persze hogy, merthogy mára divatba jöttek, manapság már a Matildnak is génjei vannak. Annak idején meg voltak a Papp családnak is, észrevétlenül ugyan, de működve, kifejtve a maguk hatását. Sokgyermekes kiskunhalasi tanítócsalád, anyádé, anyai nagyanyámé, „Anyus”-é, ahogy te hívtad. Számos nagybácsival és -nénivel, változatos sorsgyűjtemény, gyakran meséltél róla, akadt benne szabályszerű karriertehetség, hozzá illő pályafutással, nem utolsósorban Béla bácsi, a miniszteri tanácsos, aranyos, fehér szakállas, kis öregúr, aki később a gyógykezelésem költségeibe is beleszállt, s Pesten a kórházban is meglátogatott. És aki a legenda szerint többnyire a feleségétől tudakolta meg saját szándékát: „Mondd, anyukám, hogy is akarom én ezt?” Volt azonban az állományban Münchenben akadémiát végzett festő is, tehetségével arányos különséggel és bajor feleséggel, aki vendégként ebédhez ülve eredetéhez illően rémült meg – „Ach, das ist Gift!” – a levesestál halálos mérget sejtető magyaros pirosságától. De akadt tőmondattal elbúcsúzó is: „Nincs célja az életemnek”, üzent a húszéves „Jenő bácsi”, mielőtt a Dunába ugrott volna Pesten, hogyha jól tudom, a Margit hídról-e. Zoli bácsi viszont, akinél egyszer szarvasbögés idején is vendégeskedtél, harmincvalahány évvel öccse halála után, inkább a kötél mellett kötött ki, tettének magyarázatakor – lévén szó Esterházy Pál herceg államvédelem-macerálta egykori főerdészéről – úgy tűnik, a gének szerepét akár mellőzhetjük is. Ellentétben Sári nénivel, akinél a dolgok inkább belül történtek . . . nos, igen, az ő halálát – miután

„Anyust”, azaz Nagymamát alig valamivel előbb nem vártan látványos szerepsírással gyászoltam meg (úgy tudtam, a halottat siratni szokás), sokáig titkoltatok előlem, azt mondtátok, kórházban van, távozásának igazi okáról meg éppenséggel úgy szerezhettem csak tudomást, hogy egyik edénytörési sírógörcsöd során kitört belőled: „Istenem, hogy irigylem a Sárít, hogy ő meg tudta tenni!” Szegény Sári néni, akiért annyira odavoltam, és aki annyira szeretett engem, nemcsak nagynéném, de keresztanyám is, két nénéd közül a fiatalabbik, génkészlete alig különbözött tán a tiédtől; csak hát ő, megfelelő válsághelyzetbe gabalyodva, aktiválta is a magáét, míg te parlagon hagytad – vagy inkább hogy krónikusan fejtsd ki a maga hatását. Szerinted amiért „Nekem még ehhez se volt soha bátorságom”, ámde elképzelhető, hogy éppen miattam, vagyis az el nem követettnek ugyanúgy lehettem oka, mint akadály. Mindenesetre ezek a Papp-gének, igen, valahol mégis ők jelentik a gócot. Miután a család Zentára átférjezett elsőszülöttjében kerülnek tovább. Maguk mellé társítva a másik készletet, azét a sváb származású, fiatal, latin–görög szakos tanárét, aki eredetileg lelkésznek készül ugyan, ámde hitbeli elégtelenség miatt idejében szánja még rá magát a pályamódosításra. Hogy utóbb már szabadkőműves is legyen, sőt Ady-kedvelő és –értő is, aki nem átallja gyermekeit zsidó elemibe íratni – indoklása szerint amiért az ott nyújtottak szintje messze meghaladja az állami népiskoláét. Miután végzett tanítónő hitvese, vagy talán még ifjú arája, merész kérdéssel fordul hozzá: hol távoznak a világra születő, új emberkéek anyjuk testéből. Számomra és a te számodra is egyaránt alig hihetően, ámde jellemzőjeként annak az édesanyád örökségét képező prüdériának, amit Schmidt tanár úr „felvilágosult abszolútizmusa”, noha leányai fülcimpájának barbár átfúrását sikerrel akadályozta meg, végül mégsem tudott legyűrni. Vagyis hát ez volt az a környezet, az a miliő (nagyapám feltehetőleg ismerte Taine-t), az a családi fészek, ahová végül is negyedikként s utolsónak érkeztél. Mert a sorrend itt nagyon is fontos. Ahogyan az sem éppen elhanyagolható, hogy te, miután az előtted színre lépők szabályszerűen kétévenként követték egymást, te négy évvel Sári néni után következteél, állításod szerint bajnak csak. Pedig a baj talán nem is benned volt, vagy részben csak, inkább abban, hogy a „kicsi” éppen te voltál. Legfőképpen néneidhez viszonyítva; mivel a testvéri négyes egyetlen hímnemű tagja, a nálad nyolc évvel idősebb Pali bácsi, valójában nem sok ügyet vetett rád. Ellentétben a

magát utóbb Gittává előléptető Mancival meg Sárrikával, akik nem is minden művészi hajlamtól mentesen készítenek kiegészítő tárgyakat a bababútorodhoz: kartonpapír zongorát, bébipúderes dobozból kályhát, vagyis miközben neked babáid vannak, te az ő babájuk vagy, gyámkodnak feletted, mindent jobban tudnak tenálad. „Hagyd, majd inkább én”, szavakat vesznek ki a szádból, tárgyakat a kezedből, nehogy véletlenül rosszul mondd vagy összetörd őket. És hát Mancika tényleg gyönyörűen fest, arc-, szent- és tájképeket, csendéleteket telepít át színes levelezőlapokról vízfestékekkel szitaselyemre. „Ügyes, ügyes, de csak másol”, csóválja a fejét a Zentára látogató festőnagybácsi, ám Mancika ezután sem meri elszánni magát a biztos talajtól való elszakadásra. Sárrika még a fényképek tanúsága szerint is a legcsinosabb hármatok közül, eleven, sokszor csípősen szellemes, de érzésekkel, melegséggel telített is, „kitűnő anya- és feleségtípus”, állapítja meg róla egy grafológiai jellemzés, bár hogy ilyen jellegű elhivatottsága, attól tartok, éppen éteri szublimáltsága miatt képtelen kiteljesedni. Végzett tanítónó lenne ő is, de a délszláv királyságban hiába vár kinevezésre, így a helyi takarékpénztárnál helyezkedik el, később, Zenta kéréséletű visszacsatolását követően vállal állást csak, jobb meggyőződése ellenére engedve csupán a nemzete iránti kötelességtudatára apelláló rábeszélésnek – hogy erejét meghaladónak érzett feladatába végül is beleroppanjon. Ámde nővéreid a maguk idején nemcsak becézgetnek és gyámolítanak, hanem bosszantanak is, jól elhelyezett szúrásokkal pulykaméreg-lövedékeket ugrasztanak ki belőled, alkalmasint megtorlásaként is a szigorú anyai rendelkezésnek: „Elmehettek, de csak ha viszitek a Bözsikét is!”, „Én nem tudom, miért öröm így bosszantani a kisebbet”, jegyzed meg utolsó éveidben többször is vagy nyolc évtizedre visszatekintő utólagos nehezteléssel. Pedig mindkettőjüket mindvégig magasan magad fölött érzed lebegni, mintha te sikerületlen vakarcs lennél csak, akinek már nem jutott semmiféle tehetség. Mindenesetre tizenhat évesen, hatodikosként váratlanul azzal álltál apád elé, hogy semmi kedved a további tanuláshoz, inkább kimaradnál a gimnáziumból. Ki, mert úgy érzed, nem megy. Mert bármennyire átmenő osztályzatot kapsz is, mintha anélkül jutnál hozzájuk, hogy a megtanultakat meg is értenéd, magolsz papagájként, felelsz, ha felszólítanak, idejében még, mielőtt a bebiflázott anyag elpárologna. És ebben még igazad is lehetett talán. Miközben eszedbe sem jutott megkérdezni magadtól vagy bárkitől, nincsenek-e ezzel így

mások is, nem ugyanígy érettségiznek-e le, szereznek diplomát, doktórátust, lesznek orvosok, jogászok, mérnökök, bank- és gyárigazgatók, miniszterek, vagyis ha mindennek ellenére volt benned egyáltalán valami rendhagyó és nem átlagos tulajdonság, hát az épp ez volt: hogy ti. az „értés”-nek ezt a hiányát észrevetted magadban. Mindenesetre a fekete zsinóron függő csíptetőt viselő, kopasz és szigorú szemöldökű kis latin-tanár beletörődött, hogy harmadik leánygyermeke érettségi nélkül maradjon, beleegyezett, hogy varrni tanuljál. Rád meg a munkahelyi légkör, a kevésbé „úrilányos” környezet viszonylagos szabadszájúsága mintha kedvezően is hatott volna. Megkímélve a szabad döntés kényszerétől, vagy inkább elodázva azt; és hát te rendes kislány voltál, pontos, szorgalmas, csináltad, amit kellett, minél kevesebb önállóságot követelt a feladat, annál inkább örömmel. Mert amikor már magad kezdtél dolgozni . . . „Istenem, hány éjszakát átsírtam!”, mesélted erről. Főleg a reklamálásokat érezve katasztrófának. Híján minden olyan tulajdonságnak, amely lehetővé tette volna számodra, hogy már a ruhapróba első pillanatában „Mintha ráöntötték volna!” kiáltással ünnepeled magad, miközben a hibát nagyon is látod. Úgyhogy talán épp ezért, dehogysis, inkább ennek ellenére, hogy tudtad magad a család eligazító keze által, na meg a fenti rokonság segítségével Pestre irányítani: szakmai jártaságod növelése érdekében elhelyezni egy bizonyos Kondor Ibolyánál, akinek divatszalonja az idő tájt előkelő intézménynek számított. Nem túl nagy meggyőződéssel utaztál föl, de aztán úgy alakult, hogy az a hét vagy nyolc (ugye, nyolc?) hónap, amit odafenn töltöttél, életed legfelhőtlenebb szakaszát jelentette számodra. Mivel Pesten is ott voltak ugyan a rokonok, el is mentél hozzájuk, de hát te szegény voltál és vidéki, sőt „megszállt terület”-re szorult is, nem hiányoltak, ha ritkán jelentkeztél csak. Inkább egy bizonyos Emmi nénivel és családjával barátkoztál össze, aki a Lövőház utcában lakott, ha jól tudom, nála béreltél hónapos szobát, ám a kapcsolat eljöveteled utánra is fennmaradt, a néni zöld tintával frott leveleire ma is emlékszem. Vagyis többnyire velük, a náluk megismert társasággal tartottál, de gyakran mentél színházba, operába egyedül is, kíséret nélkül. Ekkor láttad a Szent lángot Varsányi Irénnel a főszerepben, meg Máraitól a Kalandot, Zilahytól A tábornokot, Herczeg Ferenctől a Lánchidat, nem mintha nem vádoltad volna magadat utólag e téren is súlyos mulasztásokkal. Gounod

* Faustja miatt például: mért is nem volt bátorságod érte hét pengőt adni?

De hát ezért sem tartoztál számadással senkinek se, úgyhogy bár gyakran voltál egyedül, inkább függetlennek érezted magad, mint magányosnak. Emiatt is váltál végérvényesen a nagyvárosi életforma kedvelőjévé: nem ütköztél lépten-nyomon ismerősökbe, ritkán kellett bárki köszönését fogadnod, ritkán voltál kitéve ellenőrző tekinteteknek. Kondor Ibolya szalonjának kivételével legalábbis, ahol egyébként keveset, úgy érezted, ijesztően keveset tanultál csupán; emiatt is érezted a fenntartózkodásra kiszabott idő leteltének közeledtét egyre inkább fenyegetőnek. Meg ahogy a harmadik emelet magasságából lepillantottál rá, ugyanezért láttad a Lövház utcai bérház világítóudvarát is hol megsemmisítően szédítőnek, hol bizonytalan kimenetelt ígérően elégtelennek.

De azért hazatérve sikeresen letette a mestervizsgát is. Hogy utána mégis inkább segédként Kikindán vállalj munkát; ott futottál össze apánkkal, ahová ő nem sokkal előbb Versecről került át, s foglalta el mint fiatal kertésztechnikus a város főkertészi állását. Első és egyetlen fiaként egy pár évvel gyermekének világra hozatala után tüdőbajban (vagy ahogy annak idején, amíg lehetett, mondták: tüdőcsúcshurutban) elhunyt szlovák (annak idején: tót) polgárlánynak és egy kurtanemesi eredetű, grófi tisztartó családjából származó fiatal postahivatalnoknak, aki az első világháború második évében halt meg – mellhártyagyulladásban ugyan, de mivel az adott időben katonaként állt a hadiposta szolgálatában, hősi halottként tartották számon. Fia tehát tizenegy évesen elárulva maradt mostohájára, aki túlságosan fiatalon jutott hadiözvegyi sorsra ahhoz, hogy ne lett volna időnként víg özvegyé is. Úgyhogy szegény Ómamánk, szegény Wertz Marcsa, akinek apánk szerint nem a legjobb híre volt éppen. Némileg tán szerencséjére is apánknak, aki a reáliskolában a verseci főkertész fiával került egy padba és szoros barátságba is – annyira, hogy a szülői megismerkedés esedékké válásakor előre is balsejtelmek gyötörték, s mint hamarosan kiderült, nem is hiába. Bár utóbb a helyzet inkább a javára fordult: alkalmasint ugyanis éppen e tartósnak bizonyuló gyengéd szálon múltott nem csupán a pályaválasztás, de a főkertész atyaián eligazító támogatása is erre utal. Lekötelezőnek mondható is tán – kár, hogy apánk nem volt hálás természet: mindennek ellenére sem volt hajlandó a család nála négy-öt évvel idősebb, de állítólag „klasszikus műveltségű” lányát elvenni. Annak ellenére sem, hogy saját bevallása szerint is éppen ez a kamaszéveikor kezdődő főkertészi pártfogás óvta meg a zülléstől. Ám e

kissé labilis háttér folyamánya volt egy fajta gátlásosság is, férfiasnak tetsző visszafogottság a gyengédség kifejezésre juttatásában. Ami mintha tőled se lett volna idegen éppen, amiért is elképzelhető, hogy ez is összehozó szerepet játszott. Viszolygásokat a nagy szavaktól, a banalitástól. Na meg egészen fiatalok se voltak már, apánk huszonkilenc, te huszonhat, nem hűjával éppen minden olvasottságnak s ízlésnek sem, erre vall legalábbis, amit az eljegyzésekről meséltél: hogy amikor apánk kezében a jegygyűrűkkel az ékszerboltból kilépett, egyiketeknek se lévén kedve ünnepélyesen csókváltásos családi nagyjelenethez, indítványodra azokat ott, az utcán nyomban föl is húztátok. Ám azért te meglehetősen sokáig bizonytalan voltál még tulajdon szándékod felől, sőt egy kéthetes tengerparti sátortáborozáson még Mlinibe is leutaztál, már-már a kilátásba helyezett szakítást is komolyan megkockáztatva. Ki tudja, meddig tétovázol még tehát, ha a huzavonát megunó atyai szó válaszút elé nem állít: dönts el végre, mit akarsz – iparendélyt kiváltani vagy férjhez menni. Mire te . . . Rendben van, lehetett ez szerelem is, ám ha az volt, nagyon is egerútként jött. Csakhogy a mind fenyegetőbb közelségbe kerülő műhelynyitást elkerülhesd.

Mert említhetnék egyebet, és szintén csak a hallomásból ismert idők-ből. Rettegésedet a családtól, ha például „Anyus”, vagy „Apus”, vagy testvéreid valamelyike készült hozzátok, később már „hozzánk”. Rendben találnak-e mindent, főleg apánkat, aki nem volt ugyan iszákos, de absztinens sem. Ami téged inkább közvetetten zavart csak: Schmidték steril normáinak tükrében. Akár még Mancsi nővéred meddő pedantériájának tükrében is, mert ő glédában sorakozó tárgyakat volt képes elviselni csak. „Nátatok mindig úgy néz ki minden, mintha költöznetek”, jegyezte meg egyszer szókimondó ártatlansággal. És bár apánk inkább volt lendületes, mint pedáns, aki szakmájában sem annyira a virágokkal való pepecselést szerette, inkább a parkosítást, a fásítást, az erdősítést, legkevésbé pedig azt, ha otthon könnyek fogadják. „Az ember hazajön, és itt ez a keserves arc”, panaszkolta többször is már felnőttkoromban, egyre inkább telve aggodalommal. Mert aggódott, igenis aggódott, emiatt is segített annyit, miközben te . . . mintha csak azért is vigasztalhatatlan kívántál volna maradni. „Ha te nem lennél, talán már elváltam volna”, mondta nekem több alkalommal. Amit aztán, mikor egyszer nagyon kiborítottál, dühömben a fejedhez vágtam. Attól tartok, tényleg sikerrel, tudva, hogy a házasságotokat alapjában véve jónak tartod. Mert,

ugye, az is a veszekedés lélektanához tartozik, hogy amit ilyenkor mondunk, többnyire a fájdalomkozás reményében mondjuk egymásnak. Ma már persze sajnálom. Legalább annyira, mint te, amikor jóval a halála után már „elárultad” apánkat. Ne haragudj, te mondtad így, nyilván mert annak idején megígérted neki, hogy erről nekünk, öcsémnek és nekem, soha nem fogsz beszélni. Arról, aminek hallatán nemcsak megértettem apánkat, hanem egyfajta elégtételszerű örömet is kezdtem érezni. Amiért szépasszony-barátnőd, Lili néni nálad kétségtelenül kevésbé volt rendes, de lelkesedni tudó és életszerető, kellőképpen felzárkózott, de kellőképpen lendületes is egyben. Miközben neked mindig is megvoltak a magad sírós napjai, ok nélküliek, „úgy általában csak”, amint mondtad. Vagy amiért „most már csak gyorsan ölő méregre lenne szükségünk”, csak amiért hónap közepe van, de már egy vas sincs a háznál. Mert ilyenkor jöttél és mentél, csináltad, amit amúgy is csináltál volna, csak éppen vörösre dagadt orr, potyogó könnyek kíséretében. Ne csodáld hát, ha gyűlöltelek emiatt, attól tartok, nem is egyedül, hanem apánkkal és öcsémmel együtt. Csak hát ők elmehettek, nekem viszont maradnom kellett. Itthon, a „Halkan Sírók Poklában”, amely intézmény különben egy Tibetről szóló könyvben szerepelt az imamalmaikat pergető derék lámák vagy húszféle poklának egyikeként, s éppen miattad töltött el különös iszonyattal, akárcsak egy ifjúsági regénynek az a részlete, ahol valamilyen családi tragédiát követően anya és fia estéknként az ágyban „álomba sírják magukat”, na nem, ezt még olvasva is szörnyűségesnek éreztem, észbontónak, megvadítónak. „Együttlásra az én részemről ne számíts! Ez legyen világos!”, mondtam a minap is neked. Nem mintha abban a bizonyos tibeti tárgyú könyvben a „Kétségbeesetten Zokogók Pokláról” ne esett volna szó, ami nálad, hála istennek, sohasem otthonunk porig égése miatt került adásba, hanem, mondjuk, egy kancsó összetörése következtében. Ami miatt állítólag sajnáltad, hogy nem voltál képes szegény Sári néniről példát venni. Vagyis a vészkiárat kísértése mindig is ott lapult benned. Formás kis családi tragédiával kikerekedni is készen, mert ilyet te máskor is mondtál. Apánknak, amikor az onkológiáról már hétvégekre került haza csak. Hogy minekünk, hármunknak (mivel öcsém rég nem volt már a háznál) valahogy együtt kéne meghalnunk. És hát, a jóistenit, ezt azért mégsem érdemelte meg tőled! . . . Meg egyáltalán! Ezek a te hajtépős őrjöngéseid, sokszor megmagyarázhatatlan robbanásaid! Hogy a Katica, valamikori,

különböen kedvelt szolgálónk, mért nem jött reggelizni, vagy mit tudom én . . . mintha bizony nem állt volna jogában nem reggelizni . . . Igen, igen, jól mondod, valóban sok mindent megjegyeztem magamnak. Gar madáját az eseteknek, amelyek most valóságos regénnyé állnak össze bennem, vaskos regénnyé! Regényfolyammá! . . . Tudom, tudom! Nehogy azt hidd, nem tudom, mivel tartozom! Ha egyszer mindenben segítségre szorultam. Úgyhogy te szüntelenül „ministrálhattál” nekem, hogy apánk szavát használjam. Túl a legalapvetőbb életfunkcióimon, hogy azokról ne is beszéljünk. Mert hoztad a „tisztá papírt” is. Ceruzát, radírt, színesceruza-készletet, víz-, tempera-, majd olajfestékeimet aszerint, melyik fokánál tartottam éppen annak a tévedésnek, amelyben a hozzám hasonlók gyakran osztoznak: azt képzelve, hogy a világ feltétlenül az ő remekléseikre kíváncsi, s nem érzékelve, hogy éppen a korlátozott mozgási lehetőség lesz kibontakozásuk legfőbb akadályává. Na és mi minden egyebet is tettél még? Idejében „hozva” az irodalmat is, írástudatlan ártatlanságom korában is már, szépen és tisztán olvasva föl, legfőképpen persze meséskönyvekből, mindenekelőtt Andersenéből, legkedvesebb meséje a Hókirálynő volt, ezt többször is elolvastattam, A rendíthetetlen ólomkatonát és A csúf kiskacsát is akkor ismertem meg s Az elátkozott hattyúkat, nem kevésbé Mark Twain Koldus és királyfiját, na meg Paulini Béla Szikra Lőrinc kalandjai című könyvét, amit apánk olyan hülyeségnek tartott, hogy a jelenlétében nem is mertük többé olvasni. De sokat olvastál föl a Színházi Élet gyermekmellékletéből, a Kis Színháziból, egyebek mellett egy cirkuszi tárgyú folytatásos gyerekrege nyt is, amit szintén újra kellett olvasnod – kínod – kivéve a végét, mert nem tetszett: arról lévén benne szó, hogy a házasság révébe bevező két főszereplő végül is kilép a cirkusz kötelékéből. Volt azonban egy két kiskutyáról szóló könyvünk: Ripsz és Ropsz, így hívták a kutyákat, jól emlékszem rá, mikor hoztad, celofánba csomagoltan, makulátlanul, fedelén fehér alapon a két kiskutya képével . . . és hát ez a kezdet volt csak, aztán jött a folytatás, meg a folytatás folytatása is, hiszen később a szövegeimet, azokat is te kopogtad le, jól beletanultál, nyolcvanon túl is csináltad még, sőt büszke voltál rá, kár volt annyira keseregned, ha melléütöttél. De főleg ne féltél volna. Különösen, ha regényírásra vetemedtem. Vagy ha a fonalat veszítetted el, ami könnyen megeshik gépelés közben. Mert, istenem, mi is lesz ebből? Kit érdekel ez? Ki fogja ezt mind elolvasni? . . . Vagyis, ha tudnám, mennyire sajnálsz.

Amiért ennyit dolgoztam, és . . . De igen, majd meg fogom látni. Képes voltál sírva fakadni . . . És hát megláttam, te is megláttad, szerencse, hogy nem hallgattam rád . . . Mert amit te az egyik kezeddal adtál, a másikkal – már megbocsásd – mintha csak elvetted volna, nem akarva, de mégis, a te örökös szorongásaiddal, lelkizéseiddel, „idegcirkuszaiddal”. Vagyis a te „innenső”, „fényes”, „reprezentatív” és „érvényes” oldaladnak mindenképpen volt egy roppant fonákja is, mindenre árnyat vető, mindent elsötétítő. Elrontva a „barátságunkat”, amiről egyszer beszéltél. Így, igen, mert egyszer, nem tudom, emlékszel-e rá, de én igen, szóval egyszer te, méghozzá a jelenlétemben, valakinek azt mondtad, hogy én neked nem csupán a fiad vagyok, de a barátod is, és akkor én ezzel nagyon is egyetértettem. Ám azóta . . . De hiszen te mondtad nemrég! Hogy egy olyan elviselhetetlen teremtetést, amilyen te vagy, talán már nem is lehet szeretni. Így, igen, pici mamám, ez bizony így volt! Pici mamám, igen, ezt egyébként mintha szeretted volna. Már mint ha „pici mamám”-nak szólítottalak. „Hát pici, az igaz”, mondtad ilyenkor joggal, hisz százötven centinél virágkorodban is alig voltál magasabb, testsúlyod meg többnyire negyvenöt és negyvennyolc kiló közt ingadozott csak. Pedig volt ebben a megszólításban valami fölényeskedő, netán lekezelő mellézköngye is, ingerültséget palástoló álgengédség, amihez főleg olyankor folyamodtam, ha úgy éreztem, hiába próbálok megmagyarázni valamit, ám mégse kívántam begorombulni. Vagyis ez a „pici mamám” nem feltétlenül volt őszinte, vagy inkább . . . nos, igen, nem mindig volt az. Legalábbis nem annyira, mint az a bizonyos „Igazi Mama” annak idején, de hiszen tudod . . . Már hogyan tudnád. Amikor értem jöttél, én meg ezzel köszöntöttelek kétévesen, Zentán, hiszen ott valóban kétévesen, öcsém születésekor voltam, ám akkor semmiképp se te vittél haza, nyilván Sári néni vitt oda is, meg vissza is, ezt követően vezettél be öcsémhez. „Hihi!”, mondtam állítólag ennyit, nem többet, miután a gyermekkocsi mélyén megpillantottam. Nem mintha nem reagáltam volna le érkezését később a szokásos módon is, orvul bele-belecsípve, ha senki sem volt a közelben: csak mert olyan érdekes volt, ha sírni kezdett, homloka közepén egy nagy, ennek két oldalán pedig több kis ránc is képződött. Akadt rajta azonban más érdekes is, pelenkázás közben például, amikor is a lábából „házat csinált”, azaz hátán fekve s két lábát felfelé tartva talpait úgy illesztette össze, hogy a lábai által közrefogott tér számomra házvégget, oromfalat látszott formálni. Miköz-

ben még hasznos is voltam: két ujjam közé csippentve, de magamtól finnyásan eltartva én vittem ki a szennyes pelenkát a szobából a konyhába, ahol a megfelelő sarokba dobtam. Feltehetőleg az „Igazi Mama” előtt is már, s utána is még egy ideig, vagyis azután, hogy Versecről visszajöttem. Nem Zentáról tehát, hanem Versecről, ahol azt tanultam meg, hogy a hegyek eleinte kékek, ám ha közelebb jönnek, zöldek lesznek. Versecről, Ómamától, akiről sokáig nem tudtam, hogy apánk mostohájaként viseli az Ómama címet. Vagyis az a bizonyos „Igazi Mama” Versecen volt, valószínűleg nyomban azután, hogy felismertelek, ahogy a szobába léptél. Ott, igen, egészen biztosan, még ha „pontosan emlékszem”-et nem is mondhatok, mivel te többször emlegetted az esetet, nyilván mert kedves volt a számodra. Hogyne, hiszen akkor örömteli felismeréstől lelkesült, tágra nyílt szemű mivoltomban nem én láttam magamat, hanem te engem. Amiért is, bár úgy tűnik, mintha emlékeznek, ha nem mesélsz az esetről, nem biztos, hogy emlékeznek is. Mármint arra, hogy rád ismerve „Igazi Mama”-ként határozlak meg. Miközben annál inkább emlékszem rád, ahogy megjelentél ott, Versecen, egyebek mellett a blúzodra is: halványzöld, kötött blúz fekete gombokkal, sok apró gombbal, gömbölyűvel, sűrűn egymás mellett úgy, ahogy a lengemagyar lajbikon szokott lenni, de fekete a szegélye is alul, a nyaka körül meg az ujjá végén, valószínűleg ugyanúgy a rózsaszínen is. Mert volt egy hasonló blúzod rózsaszínből is. Vagy inkább tán rozdszínből, mert jóval később, azaz kerekre kerülésem után már, séta közben elveszítettük: alighanem feketére festeni vitted volna a hirtelen ránk szakadt kettős gyász miatt (Nagymama, majd Sári néni), és hát az újságpapírba csavart, henger alakú kis csomag ott volt előttem a gyermekkosziban az ölemben, ám aztán már sehol sem volt. Kellőképpen meg lett siratva . . . Vagyis hát igen, ezek azok az ellenőrizhetetlen emlékek, amelyekről nem tudható, mennyi bennük a személyes, a közvetlen, s mennyi a hozzáérelések nyomán életre kelő. De élnek bennem vitathatatlanul igaziak is: jobbára foszlányok, néhány képből állóak, egymástól elszigeteltek. Kétesztendő koromból valók, zentai vendégszobám idejéből, amikor otthon küszöbönálló öcsém számára volt a terep fenntartva. Elvileg a húgom számára is, sőt! Mert hogy öcsém eredetileg kislánynak készült volna, s egyben Klárinak is apánk mostohanagyanyja tiszteletére, akit apánk nagyon szeretett. Talán amiért hosszú időn át, gyerekként és kamaszfiúként az ő főztjét ette. Emiatt

is volt a gyakran ismételt „Az én öreganyám ezt úgy csinálta” sokáig összehasonlítási alap szemben a te főzötteddel: nem mindig példakép is egyúttal, így a szilvás gombóc esetében sem, mivel „öreganyám” gombóca öklömnyi volt, belül ragadós és nyers, amiért is apánk tőled tanulta csak meg, hogy a szilvás gombóc tenisz- vagy pingponglabdányi is lehet, közepében, azaz a kellőképpen átfőtt, egy-két centi tésztaréteg alatt kimagozott szilvával. Ám ami a „pajslit”, szalonképebben a savanyú tüdőt illeti . . . nos, úgy is finom, ahogy te csinálod, de . . . ezenkívül apánk németül is tőle, az „öreganyjától” kezdett tanulni, tőle, aki végül is a „karjai közt” adta ki a lelkét. Gyakran emlegette ezt, ámde sosem kérdeztem meg tőle, hogyan is történt. Egy azonban bizonyos: ez az ötgyerekes sváb asszony, aki apánk számára a valóságos nagyanyát jelentette, miközben a jelenlétével ő három vér szerinti, de távol levő unokát pótol, mindenképpen megérdemelte volna, hogy öcsém, ha történetesen lánynak születik, a Klára nevet viselje . . . Mindenesetre nekem emiatt az új jövevényre váró otthoni helyzet-miatt egy macskaugrásnyival odább, zentai nagyszüleimnél kellett megtanulnom – egyebek mellett – libát és kacsát különböztetni meg egymástól. Pontosabban azt, hogy ezek között a többnyire fehér, árokparti szárnyasok között vannak kisebbek és nagyobbak, rövidebb és hosszabb nyakúak. „Dehogy libák, kacsák!”, hallom szinte ma is nagyapám hangját. Kézen fogva vezetetten sétáink során, miközben valahányszor ilyenhez értünk, el nem mulasztottam volna a kapuk alól kivezető vízlefolyók feletti vaslapokat erőteljes lábdobogással meg-megzörgetni, némi csalódással véve tudomásul, ha az vaslemez helyett tompa hangú fadeszkanak bizonyult csupán. Na igen, az efféléket semmiképp se mesélhette senki se nekem, s másnak én se meséltem. Ahogyan azt sem, hogy (itt, a zentai öreg házban) kezemben egy meghámozott és felszeletelt almával nagyanyámtól indulok ki a szobából, ki a kertbe a hosszú, keskeny előszobán és a verandán át, mielőtt tenyerem sárral kirajzolódott vonalaira bámulnék kétségbeesve. „Gyere vissza, kapsz másikat”, ér utol a nagyanyai hang, csakhogy „De nekem az kell!”, hirdeti néhány pillanatig még dühös bögésem, csak amíg a „másik”-ról ki nem derül, hogy valóban pótléka lehet orrabukásomkor beszenyezett almámnak . . . Nagyjából ennyi lenne hát kétésztendős korom Zentája. Szemben két és fél, hároméves korom Versecével. Itt belém rögzült emlékeim ugyanis már folyamatosabbak, összefüggőbbek. Még ha nem is nagyon tudom, mit is kereshet-

tem Ómamánál ott, Versecen, viszonylag hosszú ideig, merthogy a karácsonyfa képe is feldereng, de a húsvéti „nyuszifészeké” szintén, amiért is vagy egy huzamosabb ideig tartó vendégeskedésről lehet szó, vagy több rövidebről, mindegy, ezt már aligha rakhatom össze. Ellen-tétben Ómama lakóházával, a Siker (Schicker?) házzal, amely komplett egészsé áll össze, felülnézetben is, helyrajzszerűen, típusaként a kisvá-rosi földszintes bércaszárnyának. Mert az udvar minden bizonnyal a bérbeadhatóság szempontjától vezérelve volt minden oldalról körülépí-tett. Kinek-kinek társadalmi és anyagi helyzetéhez illő lakással, Óma-mámmal az élen. Mivel az első számú lakás, a nagy, boltozatos kapualjtól befelé menet jobbra eső, az övé volt, előtte némi virágoskerttel, két, de talán három szobával, valamint egy furcsán szabálytalan alakú, talán öt-vagy hatszögű konyhával is, melynek különlegességét egy, a helyiség közepén álló, emlékezetem szerint sárga oszlop még csak tovább fo-kozta. Ómama szerint főleg arra alkalmasan, hogy főzés közben neki-támaszkodva megpihenhessen. Már amikor főzött, mivel az ebédet többnyire az utca túloldalán álló, nagy kéményű sörgyár kifőzdejéből hozta, főzés helyett inkább kézimunkázott, hímzett, keresztöltést csinált, recsecsipkét készített, olvasott, rádiót hallgatott vagy barátnőihez, ismerőseihez ment „vizitbe”, amint mondta. Vagy csupán átment Böske nénihez, régi, leánykori, de vénlánynak megmaradt barátnőjéhez, a kapubejárattól balra eső, de az övénél kisebb és szerényebb, második számú lakásba. Ahol Böske nénin kívül még annak albérlője (s Ómama későbbi közlése szerint szeretője), Szablin bácsi is lakott. Ez a Szablin orosz emigráns volt, Böske nénivel és Ómamával németül beszélt, magyarul természetesen nem tudott, de valahányszor színre lépett, tenyerét elem tartva „nagy pacsik” adására szólított fel, ezért kedveltem. Későbbi állítás szerint „nagyon előkelő” volt, valamikor a cár szárnyse-gédje. És hát valóban: Maurice Paléologue A cár országa a nagy hábo-rúban című könyvében egy helyen a cár szárnysegédjeként csakugyan ezt a nevet említi. Ámde Szablin bácsi nem egyedüli tartozéka Böske néninek; ott van még a két kutyája is: Médi és Foxi. Miattuk nevezem Böske nénit egyszer „kutya néni”-nek, voltaképpen „kutyas néni” he-lyett, ámde képtelenül ezt Ómamával meg is értetni. Emiatt is kell bocsánatot kérnem Böske nénitől. No meg amiért Ómama nem szereti a kutyákat. Annyira nem, hogy a „kutya” szót a megvetés és az undor olyan tömény vegyülékével kimondani rajta kívül senkitől sem hallottam.

Illetve hasonló intenzitással ugyancsak tőle „Pizkos Paula” nénit emlegetni még, azt a széltépetten kócos, slamposan slafrokos asszonyt, aki Böske néni mögött, az udvar bal oldalon húzódó, az utcainál alacsonyabb épületben lakott, és akinek macskái voltak. Négy-öt is tán, éhesek és torkosak, idegen lakásokba is belopózkodók, készen a terített asztalról is bármit elcsenni, állítólag csirkecombot is hozva gazdasszonyuknak, aki azt, ugyancsak állítólag, jóízűen el is fogyasztja. Lakásával szemben, az udvar túloldalán hasonlóan alacsonyra töpörödött viskó Pintér néivel: sovány, feketeruhás-kendős öregasszony, de olykor van egy velem nagyjából egykorú, Laci nevű unokája is. Kezéből egyszer egy söprút próbálnék meg kiragadni, nem emlékszem, milyen sikerrel. Lenn, az udvar végében Lochék laknak: öreg házaspár, Loch bácsinak asztalos-műhelye is van, szüntelenül ablakrámákat készít – itt szeretek lenni a legjobban, elnézni a gyalu nyomán tekeredő forgácsot. Itt, ahol a ház másik, ugyancsak fedett bejárata (vagy ez esetben inkább kijárata?) is megtalálható. A szegényesebb, és egyben szegényesebb utcára nyíló.

Ennyi lenne hát a kép, amennyire tőlem telik, nagyjából komplett.

Ide érkezel meg halványzöld blúzban.

Itt hangzik el az „Igazi Mama” is.

Itt, de nem mindjárt.

Mert előbb a Médi . . . a Médi, igen, Böske néni kutyája. Mivelhogy érkezéskor, néhány pillanatig legalábbis, éppen „a Médi” volt fontos. Méghozzá a te meséd szerint. Úgyhogy én most így, utólag illetve össze a cserepeket, valahogy úgy képzelem magamat, hogy valahol fenn, az Ómama lakásajtaja előtti kis teraszon állok, jobbra a kaputól, legfelső fokán a felfelé vezető négy-öt lépcsőnek, ahova „a Médi”, rövid szőrű állat, valószínűleg korcs, fehér alapon fekete vagy sötétszürke foltokkal, éppen akkor fut föl, vagy pár pillanattal előbb, semhogy belépsz a kapun. Én meg elkezdek kergetőzni vele, vagy . . . mindenesetre az adott pillanatban csakugyan a Médi lehetett érdekes a számomra. Amiért elképzelhető, hogy azután ismertelek csak föl, hogy a vizontlátási jelenetre szelesen belerontó kutya elüzetett mellőlem. Feltehetőleg Böske néni erőteljes parancsszavára. Hogy most már az „Igazi Mama” jöhessen úgy, ahogyan . . . Ám azért a kép így is hiányos, sehogyan sem akar komplett és összefüggő egészé kikerekedni. Főleg amiért nem igazán hihető, hogy csak úgy, váratlanul érkeztél volna, ne lett volna jövedeled előre lelevelezve, netán sürgönyileg jelezve. Persze, hisz nyil-

vánvalóan vártunk is, ám ha így van, miért nem mentünk ki eléd? Ki, akár egészen az állomásra. Vagy tán mentünk is, csak . . . elképzelhető, hogy Ómama ment is, de a könnyebbség kedvéért nélkülem, engem viszont Böske néniire bízott. Na meg minden kutyaellenessége mellett is a kutyaíra, hagyva belefeledkezni a velük való játékba, úgyhogy . . . Vagyis hát legyen, így legalább a „Médizés” is kellőképpen aládúcolható lesz.

Úgyhogy az a bizonyos „igazi” ezután következett csak. Nem is rögtön, s nem is ott kinn, a teraszon, hanem odabenn, a szobában. Alkalmasint négy szemközt. Amikor a találkozás első, felpörgetett eufóriája már lecsillapult, bensőségebb szintre higgadt. Elképzelhető, hogy a valóságos helyzetfelismerés ekkor, igen, éppen ekkor kattant be. Hogy hát tényleg: „Igazi Mama!” Lehetséges, hogy nem is önerőből fakadóan, elvégre akár Ómamám is említhette nekem, hogy a Mama, az „igazi” Mama fog értem jönni.

Szajkózhattam hát akár ezt is. Szajkózhattam, de . . . hirtelen lényegre tapintó felismeréssel. Elragadtatva valamitől, ami miatt a pillanat emlékezetessé vált a szemedben.

Történhetett így is. De történhetett másképp is.

Például úgy, hogy az „igazi” máshonnan, nem Ómamától érkezett hozzám. Hanem egy ideje a szókészletem része volt már, amiért is neked én magam adományoztam. Egyszerűen ráébredve, hogy a különböző „mamák” mellett, olyanok mellett, mint „Nagy-”, „Öreg-”, „Ó-” vagy „Kereszt-”, létezik egy előtag, illetve jelző nélküli is, amelynek éppen, mert ilyen sima, csupasz, önmagában megálló, kell az igazinak lennie, a semmivel sem pótolhatónak.

Merthogy anya csak egy van, ugyebár, én viszont már akkor, három-évesen is, mondjuk talán úgy: logikus kis ember voltam.

Olyan nagy csoda lenne, ha így történt volna?

Az író hagyatékából közzétette SZLÓBODA János